

Hora rozhoduje o tom, či vás pustí na vrchol alebo nie

.peter Bálik

Jozef Just, Dušan Bečík, Peter Božík a Juraj Jaško. Slovenského dokumentaristu Pavla Barabáša dlho mrzelo, že o nich vo svete takmer nikto nevie, a tak sa rozhodol nakrútiť o nich film. *Everest – Najťažšia cesta* je poctou týmto štyrom horolezcom, ktorí v roku 1988 na najvyššej hore sveta zahynuli, no posunuli hranice tohto extrémneho športu.

● práve som vás zastihol v Tatrách. Kde teraz počas pandémie žijete?

Presťahoval som sa natrvalo do Vysokých Tatier. Je to teraz môj domov, ale chodím pracovne aj do Bratislavy, kde mám malé štúdio. Je to tak pol na pol. V čase pandémie sa snažím byť každý deň niekde v horách, kde nikoho nestretnem.

.keď pandémie pominie, možno sa vám bude aj čnieť za týmito časmi, nie?

Človek chodí do prírody nie kvôli ľuďom, ale kvôli tomu pokoju, ktorý mu umožňuje, aby si usporiadal myšlienky. V tomto smere je práve toto obdobie vhodné na to, aby si človek urobil v hodnotách poriadok.

.ja žijem v Bratislave, ale v živote som nevidel v Malých Karpatoch toľko ľudí. Ako keby sme opäť objavili čaro obyčajného prechádzania sa po lese.

Ľudia sa podvedome akoby vracali k svojej podstate. Cítia, že s naším smerovaním nie je čosi v poriadku, že sme sa od nej vzdialili.

.vy ste človek, ktorý obrazne precestoval celý svet. Aké je to pre vás byť zavretý doma? Nechýbajú vám vaše cesty za dobrodružstvom?

Necítim uzavretosť. Práve naopak. Paradoxne mám viac času chodiť po našich horách. Nemusím byť práve v Himalájach, stačia mi aj Tatry. Moje cesty boli cestami do neznáma. Často to bolo o horúčave, zime, vyčerpaní, hlade, či strachu. Bez všetkých tých vymožeností, čo ponúka civilizácia. Všetko som mal v jednom batohu. Myslím si, že cestovanie je dôležité hlavne preto, aby sme si uvedomili hodnoty, ktoré máme doma. Až

valvovala. Ľudia, aby uživilí rodiny, začali hľadať zlato pre rôzne gangy. Samozrejme, hľadajú ho spôsobom, pri ktorom používajú ortuť. Kontaminujú sa tým rieky, ryby, prales, ale aj ľudia. Každému je úplne jedno, ako príroda bude vyzeráť v budúcnosti. Pre nich je dôležitejšie, aby dnes uživilí svoju rodinu. Je bežné, že napríklad Indiánka príde do potravín, nakúpi a zaplatí zlatým práškom, ktorý vysype v predajni na misky váh.

.dá sa im to vyčítať?

Keď sa pozriem späť na svoju tvorbu, najdôležitejšie pre budúcnosť je zachytenie rôznych etníc na Novej Guinei, v Afrike či Južnej Amerike, ktoré žili pôvodným spôsobom života a nedotknuté našou civilizáciou. Pri poslednej ceste k Indiánom v amazonskom pralese sa nám podarilo dostať k čistému kmeňu. Boli vzdialení stovky kilometrov za nedostupným pohorím. Mali sme to šťastie s nimi žiť a hlavne zdokumentovať, ako taký kmeň dokáže prežiť v pralese. Tam som si uvedomil, že keď má človek okolo seba neporušenú prírodu, nepotrebuje žiaden majetok, lebo vie, že keď niečo potrebuje, tak zájde do pralesa ako do komory. Z tejto cesty vznikol film *V tieni jaguára* a ten zážitok zmenil aj môj pohľad na celú našu spoločnosť. Práve tieto kmeňové spoločenstvá ukryté v pralesoch prezili státisíce rokov na určitých kmeňových zákonoch, ktoré sú stáročiami overené. Ale ak k nim dorazí civilizácia, je po raji. Vstúpia im do hlavy, že sú najbiednejšie tvory na tejto planéte.

.aké z toho plynie pre nás ponaučenie, keď sa pozrieme na týchto primitívnych ľudí?

Keď máte okolo seba neporušenú prírodu, nepotrebuje žiaden majetok.

keď o ne prideme, uvedomíme si ich cenu. Ono je to tak, to, čo máme, si nevážime.

.ako vám zmenila život pandémie?

Nedá sa povedať, že by mi zmenila život. Skôr si myslím, že sa spomalil zrýchľujúci kolotoč našej civilizácie, a to je v konečnom dôsledku pre túto planétu požehnanie.

.prečo?

Ľudia začali inak rozmyšľať. Aj spotreba sa znížila. Obnažila sa aj celá naša spoločnosť. Ukázalo sa, čo sú dôležité piliere a čo vôbec nefunguje. Komu veriť a komu nie.

.nedávno som videl na Netflixu od Davida Attenborougha dokument *A Life On Our Planet*, ktorý je jeho svedectvom o tom, ako mizne divoká príroda a vytrácajú sa zvieracie druhy, čo má dopad na klimatické zmeny na našej planéte. Vy nakrúcate dokumenty od 80. rokov. Vnímate niečo podobné?

Svet sa mení, hlavne tretí svet, ktorý nabera na neskutočných obrátkach. V Európe si ani neuvedomujeme, ako sa mení Ázia alebo Afrika, aké obrovské zmeny tam musia ľudia prežívať za posledné roky. Ako sa menia etniká, ako sa menia tradície, kultúra. Tie zmeny sú oveľa väčšie ako u nás. Bohužiaľ, mnohé sú často veľmi negatívne. Zlatá stredná cesta neexistuje. Nedávno sme točili film *Salto je kráľ* vo Venezuele. Chodil som tam často. Kedysi to bol ekonomický tiger Južnej Ameriky. Mohol som sledovať, ako dopadne štát, ktorý riadia nekompetentní a skorumpovaní politici. Mena úplne zde-

Slovo primitívny by som nepoužil. Oni majú iný pohľad na svet a tým, že sú súčasťou prírody, na svet sa pozerajú ako na jednotu. My sme berúci, my už dávno nie sme súčasťou prírody. A ponaučenie? Dôležité je byť súčasťou kmeňa, kde každý prikladá ruku k dielu, aby kmeň fungoval. Človek bez kmeňa nedokáže byť spokojný a šťastný. Aj my potrebujeme pre život kmeň. Prečo sme nespokojní a prečo nám stále niečo prekáža? Je to tým, že nedodržiujeme základné zákony kmeňa, ktoré máme v sebe zakódované. Poviem príklad. Neexistuje, aby sa niekto v kmeni obohatil na úkor niekoho druhého. Takého človeka ignorujú a nakoniec vyľúčia z komunity. A to je najväčší trest.

.rozprávame sa o juhoamerických kmeňoch, ale skúsme sa preniesť do hôr. Tento týždeň bude mať online premiéru váš najnovší film *Everest – najťažšia cesta*. Do akej miery pandemická situácia ovplyvňovala prácu na tomto dokumente?

Mal som veľké šťastie, že oba posledné dokumentárne filmy som nakrútil krátko pred pandemiou. Potom nasledovala práca v strižni, animácia, hudba, zvuk, grafika a mix. A to sa dá robiť aj online. V auguste sa nám zázračne podarilo dostať s filmom *Salto je kráľ* do otvárajúcich sa kín. Urobili sme veľa premietaní. V októbri sme chceli mať premiéru filmu *Everest – najťažšia cesta*. Bohužiaľ, kiná sa opäť zavreli. Už je to pomaly pol roka. Tak sme sa s Asociáciou slovenských filmových klubov dohodli, že teraz v marci skúsime online premiéru. Je to aj pre mňa niečo nové.

.vo vašej bohatej filmografii je viacero filmov, ktoré sa týkajú práve Everestu a celkovo Himaláji. Prečo sa k nim vraciate?

Vyrastal som vo Vysokých Tatrách. Formovali ma. Robil som nosiča na Zbojníckej chate. Prichádzal som do styku s himalájistami-horolezcami. Hory ma vždy fascinovali a hltal som ich príbehy z tých najvyšších vrchov na planéte. Môj učiteľ na vysokej škole aj predsa nášho horolezeckého oddielu Slávia SVŠT bol Jozef Psočka. Bohužiaľ, v roku 1984 po výstupe na Mount Everest zahynul bez kyslíka pri zostupe. Patril k tým najlepším horolezcom. V roku 2008 som nakrútil na jeho počesť film *Everest – Juzek Psočka*. Zúčastnil som sa aj na rôznych himalájskych expedíciách. V roku 1997 som nakrúcal na tretej najvyššej hore sveta Kančendžonge. Vznikol z toho film *80 metrov pod vrcholom*. Bohužiaľ, ako názov hovorí, vrchol sme nedosiahli. V roku 1998 sme organizovali expedíciu na Everest, ale keď som sa dozvedel o vlajke HZDS, odišiel som z nej krátko po dosiahnutí základného tábora. Stále som však chcel zachytiť celý vývoj slovenského himalájskeho horolezectva od jeho začiatkov po rok 1989. Cez životný príbeh Ivana Gálfyho, ktorý bol vedúci takmer všetkých prelomových himalájskych expedícií, som spravil prierez dejín nášho výškového horolezectva pod názvom *Vábenie výšok*, kde jedna časť bola venovaná Everestu.

.váš najnovší film hovorí príbeh o najtemnejšom výstupe našich horolezeckých dejín, pri ktorom v roku 1988 umreli štyria špičkoví slovenskí horolezci. Prečo ste sa ho rozhodli natočiť až teraz?

Hory ma vždy fascinovali a hltal som ich príbehy z tých najvyšších vrchov.

Už naozaj veľmi dlho sa zúčastňujem na mnohých festivaloch horských filmov po svete. Mám celkom dobrý prehľad, aké horské filmy rezonujú, aké sa nakrúcajú. O výkone štyroch bratislavských horolezcov, ktorí prešli Boningtonovu cestu Hard Way alpským štýlom, sa veľa vo svete nevie. A film je silné médium. Veď je to veľmi silný príbeh. Vedúcim expedície bol Ivan Fiala, ktorý po návrate z Himaláji šiel rovno na psychiatriu. O tragédiu sa zaujímala aj prokuratúra. Československý horolezecký zväz zakázal všetky expedície do Himaláji. Bola to veľká trauma a z logických dôvodov sa za socializmu o tomto výstupe príliš nepísalo. **.nakoniec sa pri tom zabudlo na ich výkon, nie?**

Za hranicami sa o ich výstupe nehovorilo. Mňa však príbeh zaujal hlavne preto, že som si uvedomil, že čiara medzi víťazstvom a porážkou môže byť veľmi tenučká. Z pohľadu vedúceho expedície Ivana Fialu mohlo ísť o veľké víťazstvo, ktoré sa však zmenilo na jeho doživotnú traumu. Prišiel o najlepších kamarátov. Nemohol tomu zabrániť? Neurobil chybu?

.áno, sú to otázky, ktoré už nebudú nikdy zodpovedané. No hlavná otázka je taká, či bolo v silách týchto horolezcov pokoriť najvyššiu horu sveta tou najťažšou trasou, čiže Boningtonovou cestou a hlavne alpským štýlom – bez kyslíka a logistickej podpory – a vrátiť sa?

Boli odhodlaní. Veľmi si verili. Boli presvedčení, že to dokážu. Peter Božík tvrdil, že keď vylezú na Everest, spravia potom aj traverz na susednú osemtisícovku

Lhoce. Podmienky v stene sa však zmenili, pri zostupe prišla víchrica. Možno im chýbalo povestné šťastie. Aj pri výstupe na Gerlach sa môže aj dobrému horolezcovi stať, že budú také podmienky, že na ňu nevylezie. O tom sú hory. Ony rozhodujú, či vás pustia na vrchol alebo nie.

.videl som viacero filmov a dokumentov o Evereste, ale stále si neviem predstaviť, čo všetko horolezci prežívajú, keď sa ocitnú nad hranicou osemtisíc metrov. Hovorí sa, že človek v tejto výške začína vlastne umierať, a to nehovorím o takzvanej zóne smrti tesne pod vrcholom. Dá sa obyčajnému smrteľníkovi vysvetliť, čo prežíva telo a myseľ v takej výške?

Viete si predstaviť človeka, ktorý dnes leží na pľúcnej ventilácii, že by sa postavil a šiel na Gerlachovský štít? Pretože v okolí vrcholu Mount Everestu je asi len 30 percent kyslíka. Človek, ktorý by sa tam teraz hneď ocitol, okamžite zomrie. Predstavte si, že vonku je mínus 30, sú z ťažkého lezenia fyzicky unavení, kvôli váhe šetria jedlom aj plynovými bombami na ohrievanie. Treba si uvedomiť, že nemali stan a mali len jeden spacák. Telo si neoddychne. Zrazu museli byť vo výškach nad 8 000 metrov o dva dni dlhšie. Cesta naspäť neexistovala. Ohriatie jedného litra vody môže trvať aj hodiny. Denne by mal jeden vypiť tri-štyri litre vody. Ste štyria, máte jeden varič, to znamená, že potrebujete šestnásť litrov. To si tu dole nevieme predstaviť. Vo výškach v zóne smrti horolezci zomierajú, aj keď ležia v stane. To, že tri dni vydržali bivakovať vo výške nad osemtisíc metrov, čiže 8 100, 8 400 a 8 650 metrov, je nepochopiteľné. Keď som sa o tom rozprával s Petrom

Haberelom, (vyšli s Messnerom v roku 1978 na Everest bez kyslíka ako prví horolezci na svete), tak povedal, že po prvej noci by bol mŕtvy. Keď prišli s Messnerom do Južného sedla, mali už pripravený stan so spacákmi, kde im navarili, najedli sa a šli na Everest. Naši chlapi prežili tri noci niekde na malej vykopanej plošine bez dostatku jedla, bez stanu a spacákov.

.josef Just nakoniec dosiahol na vrchol. To je už úplne mimo ľudského chápania.

Jozef Just bol fenomén, ktorý veľmi dobre znášal výšky a rýchlo sa vedel aklimatizovať. Bol výborným horolezcom, ktorému na expedíciách niekoľkokrát ušiel vrchol, a preto nechcel o tento Everest znova prísť. Ako mi Ivan Fiala prezradil, rozoberali s Justom reálnu možnosť zdolať za jeden rok všetkých 14 osemtisícoviek. Progres, akým sa pozerali na horolezectvo v 80. rokoch, bol neskutočný. Tento sci-fi projekt sa nakoniec podarilo zrealizovať až minulý rok jednému šerpovi, aj to s kyslíkom. Chris Bonington bol pod juhozápadnou stenou trikrát. Uvedomil si, že keď ju bude chcieť zdolať, bude potrebovať množstvo kyslíka a k tomu 40 šerpov, ktorí mu budú robiť vynášky do výškových táborov. Nápad, že slovenskí horolezci tam vystúpia alpským štýlom, sa začal rodiť v roku 1984, keď sa o to chcel pokúsiť Pavel Pochylý. V roku 1987 do Boningtona nastúpila štvorica horolezcov – Božík, Becík, Stejskal a Rakoncaj. V stene však v tej sezóne bolo málo snehu a prišlo zlé počasie. Prišiel rok 1988 a chlapi

Pohľad na juhozápadnú stenu Everestu, po ktorej v roku 1988 kráčala štvorica slovenských horolezcov.

v zostave Dušan Becík, Peter Božík, Jaroslav Jaško a Jozef Just si verili, že juhozápadnou stenou prejdú. Ťažko povedať, kde sa stala chyba. Zmysel vecí, ktoré sa zdajú nemožné, sa ľahko spochybňuje. Prečo niekto niekam lezie, keď sa to nedá? Prečo niekto pláva okolo sveta alebo sa ponára do hlbín, prečo niekto letí do vesmíru, prečo niekto pôjde na Mars? Veď sú to riskantné výpravy s neistým koncom. Ale práve tie posúvajú ľudstvo dopredu.

.everest (Hard Way) je vlastne poctou týmto horolezcom.

Hoci nie je ideálna doba pre festivaly, tak som výsledný film stihol poslať na osem svetových festivalov. Na každom dostal cenu, dokonca aj tri Grand Prix. Veľmi ma teší, že ich príbeh zarezonoval medzi odbornými porotami aj medzi divákmi, že sa na nich nezabudne.

.telá chalanov sa nikdy nenašli?

Nie. Pri zostupe z Južného vrcholu treba vo výške 8 500 metrov odbočiť v jednom mieste do Južného sedla. Pre pobyt vo veľkej výške strácali zrak. Vo víchrici a v tom stave, v akom boli, sa pravdepodobne dostali do steny, ktorá spadá do Číny. Možno niekto z nich už nevládal. Nechať ho tam? Ťažko sa tam hore bez kyslíka reálne uvažuje.

.ako sa vám podarilo dostať do filmu Chrise Boningtona, podľa ktorého je táto cesta pomenovaná?

kých stenách. Vlado Štrba veľmi chcel pokoriť Everest, ale to nestačí.

.čo ťahá horolezcov tam hore napriek tomu, že vedia, že ich to môže stáť život?

Chcú byť súčasťou prírody, hory, svojho sna a vízie. Človek tam nejde s tým, že môže zomrieť. Ide za dobrodružstvom a pocitmi. Je to o živote, o prežívaní samotnej esencie života na jeho hrane. Vtedy si ho uvedomujete, vtedy si ho vážite, keď vidíte, aký je krehký, keď v obrovskej ľadovej hore v malom stane bije teplé srdce človeka. Je úžasné, že v takých podmienkach dokáže žiť.

.ako vidíte budúcnosť himalájskeho horolezectva? Majú horolezci pred sebou ešte nejaké výzvy?

Nie som výškový horolezec ani odborník, môžem sa pozrieť len do minulosti. Peter Habeler s Messnerom hovorili o tom, že východoeurópske štáty boli kedysi krajiny, ktoré si v Himalájach dávali odvážne ciele. Bolo to zapríčinené aj tým, že sme boli uzavretí a jediná možnosť, ako sa dostať vôbec za hranice a ešte k tomu do Himalájí, bolo splniť výkonnostné triedy a vymyslieť expedíciu s hodnotným športovým cieľom. V tom vynikali hlavne Poliaci, Juhoslovania, Bulhari či Čechoslováci. Zanechali v Himalájach viditeľné stopy. Spomenul by som hlavne Rusov. Hneď pri prvej expedícii urobili veľmi ťažký prvovýstup v juhozápadnej

Dôležité je získať odstup od všetkých tých rýchlych správ a informácií.

Bola to zhoda náhod. Rozhovory s ním sú drahé, veď je to sir. Dostal Rád britského impéria. Vedel som, že bude hosťom jedného poľského festivalu, kde sme nakoniec spravili rozhovor. Bol veľmi ochotný a milý.

.vedel o tom príbehu?

Áno, ale pýtal sa na mnohé podrobnosti z ich výstupu.

.po rokoch sa tou istou cestou pokúsili vystúpiť ďalší slovenskí horolezci Zoltán Pál a Vlado Štrba. Nepodariť sa im to a rok neskôr Štrba na Evereste zahynul pri výstupe klasickou cestou. Je Boningtonova cesta pre horolezcov zakliata?

Podmienky na Evereste sa dosť zmenili. Keď tam nie je sneh a ľad, ktorý drží skaly pohromade, je to veľmi nebezpečná cesta. Stuhnuté snehové polia prejdete, ale keď je len kde-tu šedý ľad, na ktorom nedržia mačky a uvoľňujú sa kamene, lezenie sa stáva riskantným.

.okolo Vlada Štrbu a jeho výpravy zavládla kontroverzia. Mnohí horolezci ich kritizovali za to, že majú príliš veľké oči a tá cesta je už neprieurodná.

Nechcem sa k tomu príliš vyjadrovať. Vlada Štrbu som poznal a bol som udivený z jeho predstáv. Bolo mi ho ľúto. Mój film rozpráva o štyroch našich najlepších horolezcoch, ktorí mali už niečo odlezené v ťaž-

stene Everestu, ktorý vtedy nemal obdobu. Ale časy sa zmenili. Keď sa otvorili hranice, stačilo si zaplatiť letenku, najatť agentúru, vyliezť zaistený osemtisícový kopec a vrátiť sa domov. Ale to nie je športové horolezectvo. Na alpský štýl v Himalájach nemá každý. Aj v horolezectve sú vlny, ktoré prichádzajú do hôr spolu s jedincami-vizionármi. A tí určite prídu.

.čo vás čaká v najbližšom čase?

Mali sme pripravenú jednu vodácku expedíciu. Chceli sme sami splaviť celý Grand Canyon po rieke Colorado. Všetko sme mali komplet pripravené, kúpené letenky. Týždeň pred odletom Amerika pre pandémiu zatvorila hranice. Verím však, že sa tam dostaneme.

.čo by ste odkázali ľuďom? Ako prežiť pandémiu?

Hovorí sa, že čas je dar Afriky, lebo keď človek príde do Afriky, zistí, že všetci tam majú veľa času (*smiech*). Takže trochu to pozmením: Čas je darom pandémie.

.je na nás, ako s ním naložíme.

Raz mi jeden starý dedko z Borového povedal, že najdôležitejšie veci sa dejú pomaly. Stále nad tým rozmýšľam a snažím sa tak vnímať aj svet. Dôležité je získať odstup od všetkých tých rýchlych správ a množstva informácií. Každý by mal vyjsť na tu svoju horu, aby ďalej dovidel. ●

.pavol Barabáš Narodil sa 13. septembra 1959 v Trenčíne. Je režisér, scenárista a cestovateľ. Absolvoval štúdium zvukovej a obrazovej techniky na VŠ technickej v Bratislave. V roku 1994 založil K2 Studio. Absolvoval desiatky expedícií po celom svete, no s rovnakým zanietením sa venuje dokumentom o živote vo Vysokých Tatrách. Je naším najúspešnejším slovenským dokumentaristom. Nakrútil okolo 60 filmov, za ktoré získal viac ako 300 ocenení na filmových festivaloch. Jeho najnovším filmom je *Everest – Najťažšia cesta* o tragickom výstupe slovenských horolezcov v roku 1988. Je ženatý, má dvoch synov. Striedavo žije v Tatrách a Bratislave.